

УДК 343.35

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.2.29>

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ ЗЛОЧИНИ, ПЕРЕДБАЧЕНІ СТАТТЯМИ 366-2, 366-3 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Никифоренко Н.А.,

*старший слідчий в особливо важливих справах
Головного слідчого управління Національної поліції України
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0984-2725>*

Никифоренко Н.А. Кримінологічна характеристика осіб, які вчинили злочини, передбачені статтями 366-2, 366-3 Кримінального кодексу України.

У статті за результатами вивчення соціально-демографічних, соціально-психологічних, морально-психологічних та кримінально-правових ознак суб'єктів злочинів, передбачених статтями 366-2, 366-3 КК України, сформульовано кримінологічний портрет особи, яка вчинила ці делікти. Встановлено, що здебільшого це – чоловіки (56,4 %) у віці від 30 до 65 років (84,6 %), громадяни України (100 %), які мають вищу (35,9 %) або професійно-технічну (32 %) освіту, несудимі (98,7 %), як одружені, так і неодружені. Вони обіймають посади державних та інших службовців нижчого та середнього ланок. Усі особи, які вчиняють окреслені суспільно небезпечні діяння, на час їх учинення є психічно здоровими та психічно стійкими, а тому вони не перебувають на психіатричному чи наркологічному обліках. Водночас можна припустити, що у частини суб'єктів цих злочинів формується залежність – хабароманія.

Частина ознак суб'єктів вказаних деліктів обумовлена їх посадою особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, до якої зазвичай висуваються нормативні вимоги щодо громадянства, освіти, досвіду роботи тощо.

Суб'єкти злочинів, передбачених статтями 366-2, 366-3 КК України, вчиняють зазначені делікти одноособово, однак незважаючи на це до них можуть бути причетними й інші особи (члени сім'ї та помічники суб'єктів декларування). Мотиви та мета цих кримінально протиправних діянь є різними і не завжди пов'язані з незаконним збагаченням.

Серед суб'єктів злочинів, передбачених статтями 366-2, 366-3 КК України, можна виділити як корупціонерів, які прагнуть приховати результати свого незаконного збагачення, так і інших кримінальних правопорушників, які обіймають чи обіймали посади осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Ключові слова: декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, декларування недостовірної інформації, неподання декларації, кримінологічна характеристика, особа злочинця, суб'єкт декларування, кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією, кримінальне правопорушення у сфері службової діяльності, корупція.

Nykyforenko N. Criminological characteristics of persons who have committed crimes provided for in articles 366-2, 366-3 of the Criminal code of Ukraine.

In the article, based on the results of the study of socio-demographic, socio-psychological, moral-psychological and criminal-legal features of the subjects of the crimes provided for in Art. 366-2 and 366-3 of the Criminal Code of Ukraine, a criminological portrait of a person who committed the crimes provided for in Art. 366-2 and 366-3 of the Criminal Code of Ukraine. It was established that most of them are men (56.4%) aged between 30 and 65 (84.6%), citizens of Ukraine (100%), who have a higher education (35.9%) or professional-technical (32%) education, non-convicts (98.7%) both married and single. They hold the positions of state and other civil servants at the lower and middle levels. All persons who commit the outlined socially dangerous acts are mentally healthy and mentally stable at the time of their commission, and therefore they are not on psychiatric or narcological records. At the same time, it can be assumed that some of the corrupt officials who commit these crimes develop an addiction to bribery.

A significant part of the characteristics of the subjects of the specified torts is determined by their position as a person authorized to perform the functions of the state or local self-government, to which normative requirements regarding citizenship, education and work experience are usually put forward.

Subjects of crimes provided for in Art. 366-2 and 366-3 of the Criminal Code of Ukraine, commit the specified torts individually, however, despite this, other persons (family members and assistants) may be involved in the specified acts. The motives and purpose of criminally illegal activities are different and not always related to illegal enrichment.

Among the subjects of crimes provided for in Art. 366-2 and 366-3 of the Criminal Code of Ukraine, it is possible to single out both corrupt officials who seek to hide the results of their illegal enrichment, and other criminal offenders who hold or have held positions of persons authorized to perform the functions of the state or local self-government.

Keywords: declaration of a person authorized to perform functions of the state or local self-government, declaration of false information, failure to submit a declaration, criminological characteristics, identity of a criminal, subject of declaration, criminal offense related to corruption, corruption.

Key words: declaration of a person authorized to perform functions of the state or local self-government, declaration of false information, failure to submit a declaration, criminological characteristics, identity of the criminal, subject of declaration, criminal offense related to corruption, corruption.

Постановка проблеми. Незважаючи на те, що Україна досягла значного прогресу на шляху до верховенства права, проте подальша боротьба з корупцією залишається однією з основних вимог суспільства [1]. Наразі проблема протидії корупції є надзвичайно актуальною для нашої держави на чому неодноразово акцентували увагу вчені [2; 3; 4; 5; 6]. За своєю значущістю вона поступається лише проблемам протидії злочинам, пов'язаним з агресією проти України з огляду на ту шкоду, яку вони завдають державі та її громадянам [7; 8].

Важливе місце у механізмі протидії корупційним та пов'язаним з корупцією кримінальним правопорушенням відводиться кримінально-правовим нормам про декларування недостовірної інформації (ст. 366-2 КК України) та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (ст. 366-3 КК України). Водночас розроблення ефективної системи заходів запобігання цим деліктам потребує встановлення кримінологічних ознак їх суб'єктів. Важливо звернути увагу і на типологію кримінальних правопорушників цієї категорії. Саме ці елементи кримінологічної характеристики дають змогу визначити оптимально ефективну систему загальносоціальних, спеціально-кримінологічних та індивідуальних заходів запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим статтями 366-2, 366-3 КК України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема кримінально-правової, кримінологічної та криміналістичної характеристики декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, знайшли відображення у працях А.А. Вознюка, Д.Ф. Волонця, Б.М. Головкина, О.О. Дудорова, З.А. Загинеї-Заболотенко, К.П. Задой, Д.В. Каменьського, В.М. Киричко, Д.Г. Михайленка, Д.М. Міськів, Р.О. Мовчана, О.М. Резнік, А.В. Титко, М.І. Хавронюка, А.М. Черенкова та інших. Водночас низка питань у цій сфері, зокрема кримінологічної характеристики суб'єктів зазначених деліктів, залишаються недостатньо дослідженими або дискусійними, а тому потребують подальших наукових розвідок.

Метою наукової статті є дослідження кримінологічної характеристики осіб, які вчинили злочини, передбачені статтями 366-2, 366-3 КК України.

Виклад основного матеріалу. Під час створення системи соціальних, економічних, політичних, культурних, правових та інших заходів запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим статтями 366-2, 366-3 КК України, важливо врахувати різні елементи кримінологічної характеристики цих кримінально протиправних діянь. Як слушно зауважує С.Ф. Денисов, загалом учені дійшли висновку, що успішна боротьба із злочинністю є неможливою без урахування особистісного фактора [9, с. 152–159]. Має рацію і А.А. Вознюк в тому, що кримінологічний портрет і типологія особи злочинця є необхідною умовою ефективного запобігання кримінальним правопорушенням [10, с. 165].

Особа злочинця, на переконання С.Ф. Денисова, – це сукупність суттєвих та усталених соціальних властивостей та ознак і соціально значущих біопсихічних особливостей індивіда, які, об'єктивно

реалізуючись у конкретному злочині, надають вчиненому діянню характер суспільної небезпеки, а винному – властивість суспільної небезпечності, у зв'язку з чим особа притягається до кримінальної відповідальності [9, с. 157].

А.А. Вознюк та В.С. Щирська вважають, що у межах кримінології під час дослідження особи злочинця необхідно з'ясувати ті відомості, які необхідні для організації ефективного запобігання злочинам, зокрема про стать, вік, громадянство, національність, освіту, судимість, співучасть у злочині тощо [11, с. 69].

Натомість відомий український кримінолог О.М. Джужа стверджує, що будучи різновидом особи взагалі, особа злочинця має загальні ознаки (стать, вік, фах, освіту, соціальний статус тощо), а також властиві лише їй ознаки, які проявляють характер і ступінь її суспільної небезпеки. Здебільшого ці ознаки поділяються на окремі групи (соціально-демографічні; кримінально-правові; соціально-рольові; морально-психологічні) та в сукупності становлять структуру особи злочинця [12, с. 410].

З огляду на зазначене, а також враховуючи особливості злочинів, передбачених статтями 366-2, 366-3 КК України, в межах кримінологічної характеристики особи, яка їх вчиняє, слід вивчати:

1) соціально-демографічні ознаки (передусім відомості про громадянство, національність, стать, вік, освіту, сімейний стан, судимість, працевлаштування – місце роботи та посаду);

2) соціально-психологічні та морально-психологічні ознаки (передусім риси характеру, емоційно-вольові якості, цінності, психічний стан);

3) кримінально-правові ознаки (йдеться про ознаки, які характеризують особу винного, враховуються під час призначення покарання та застосування заохочувальних кримінально-правових та кримінально-процесуальних норм).

В основі кримінологічної характеристики суб'єктів злочинів, передбачених статтями 366-2, 366-3 КК України, повинні бути відомості із статистичної звітності суддів (Державної судової адміністрації України), а саме «Звіт про склад засуджених» (№ 7) за 2022 р. [13], оскільки саме ці дані характеризують правопорушників досліджуваної категорії, вину яких доведено в суді. Передусім слід звернути увагу на **соціально-демографічні ознаки**.

Громадянство та національність. Усі засуджені за ці злочини є громадянами України, що обумовлено займаними посадами відповідних суб'єктів. Вони – особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, обов'язковою ознакою яких є громадянство України. Тому іноземці не можуть обіймати відповідні посади в органах державної влади та місцевого самоврядування.

Дослідження судової практики засвідчило відсутність будь-яких особливостей, пов'язаних з національною чи етнічною належністю суб'єктів цих злочинів.

Стать. Відомості про стать засуджених дають підстави стверджувати, що такі злочини вчиняють як чоловіки, так і жінки. Наприклад, за декларування недостовірної інформації у 2022 р. засуджено 2 особи, з яких один чоловік (50 %) і одна жінка (50 %). За неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за вказаний період засуджено 76 осіб, зокрема 32 жінки (42,1 %). Водночас у 2021 р. серед 15 засуджених за ст. 366-3 КК України жінок було лише 3 (20 %).

Можна припустити, що таке співвідношення осіб жіночої та чоловічої обумовлене передусім тим, що в органах державної влади і місцевого самоврядування на відповідних посадах працює більше чоловіків. Окрім цього вчені вважають, що жінки менше корумповані, ніж чоловіки [14] та значно рідше погоджуються на неправомірну вигоду [15]. Хоча гендерні відмінності у ставленні до корупції в Україні є незначними [16, с. 21–25].

Вік. У кожному випадку суб'єкти злочинів, передбачених статтями 366-2, 366-3 КК України, є повнолітніми, тобто такими, що досягли 18-річного віку (див. таблицю 1). Це обумовлено нормативними вимогами, які висуваються до відповідних посад в органах державної влади і місцевого самоврядування. Їх можуть обіймати лише повнолітні і в більшості випадків після здобуття відповідного рівня освіти та досвіду роботи.

Таблиця 1

Вік засуджених на момент вчинення злочину (2022 р.)

Злочин	Вік засуджених на момент вчинення злочину							Усього
	від 14 до 16 років	від 16 до 18 років	від 18 до 25 років	від 25 до 30 років	від 30 до 50 років	від 50 до 65 років	від 65 років і старше	
Декларування недостовірної інформації					1	1		2
Неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування			3	7	38	26	2	76
Усього			3	7	39	27	2	78

Наведені дані дають підстави стверджувати, що найбільше засуджених у віці від 30 до 65 років (84,6 %). Значно менше віком від 18 до 25 років (3,8 %), від 25 до 30 років (9 %) та від 65 років і старше (2,6 %).

Освіта. Характеристика освітнього рівня кримінального правопорушника має важливе значення, адже відповідний рівень тісно пов'язаний із загальною культурою особи, її інтелектуальним розвитком і соціальним статусом, правосвідомістю та правовою культурою, колом контактів, життєвими планами й можливостями їх реалізації [17, с. 75].

Таблиця 2

Освіта засуджених на час вчинення злочину (2022 р.)

Злочин	Освіта засуджених на час вчинення злочину						Усього
	повна вища	базова вища	професійно-технічна	повна загальна середня	базова загальна середня	без освіти	
Декларування недостовірної інформації			1	1			2
Неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування	24	4	24	9	15		76
Усього	24	4	25	10	15		78

Аналіз наведених даних (див. таблицю 2) свідчить що найбільш криміногенну групу за рівнем освіти становлять особи із вищою (35,9 %) та професійно-технічною (32 %) освітою. Трохи менше засуджених з повною загальною середньою (12,8 %) та базовою загальною середньою (19,2 %) освітою. Особи без освіти й особи з початковою загальною освітою кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією (статтями 366-2, 366-3 КК України), не вчиняють.

Рівень освіти є важливою відмінною рисою суб'єкти цих деліктів, оскільки обіймати посади в органах державної влади і місцевого самоврядування особам без освіти неможливо відповідно до вимог законодавства. Водночас більшість суб'єктів декларування має вищу освіту.

Здобуття значною частиною засуджених вищої та професійно-технічної освіти дозволяє припустити наявність у них середнього або високого рівня інтелекту. Хоча як слушно зауважує А.В. Андрушко, «наявність вищої освіти в деяких засуджених є формальністю, тобто свідчить лише про наявність відповідного диплома, а не підтверджує фактичний високий рівень у них культури, світогляду, моральних принципів і ціннісних орієнтирів. Окреслений стан речей, вочевидь, можна пояснити зниженням якості освіти, що відбувається в Україні протягом останніх десятиліть» [18, с. 123].

У кримінальних правопорушеннях, пов'язаних з корупцією, не виявлено залежності ймовірності вчинення цих деліктів від рівня освіти їх суб'єктів. Тобто зі зростанням рівня освіти ймовірність вчинення злочинів, передбачених статтями 366-2, 366-3 КК України, не зменшується. Хоча не слід виключати того факту, що чим вищий рівень освіти в суб'єктів декларування, тим менша ймовірність вчинення зазначених злочинів або більша ймовірність ефективного їх приховування, що суттєво ускладнює або унеможлиблює їх виявлення правоохоронними органами (останнє стосується лише декларування недостовірної інформації).

Судимість. Важливою характеристикою особи є дані про судимість (наявність незнятої чи непогашеної судимості, або навпаки судимості в минулому, а також її відсутність). Судимість може свідчити про негативну соціальну орієнтацію особи, наявність у неї кримінально протиправного досвіду.

За даними Державної судової адміністрації України у 2022 р. за неподання декларації засуджено одну особу, яка мала одну незняту і непогашену судимість. Такі випадки є виключенням із правил, оскільки особи із судимістю не можуть обіймати посади, пов'язані з виконанням функцій держави чи місцевого самоврядування. Відсутність попередньої судимості в досліджуваній категорії особи кримінального правопорушника може в певних випадках пов'язуватися з високим соціальним статусом, міцними соціальними зв'язками, наявністю офіційного місця роботи та офіційної заробітної плати тощо. Хоча не виключені випадки притягнення вказаних суб'єктів до адміністративної відповідальності за різні правопорушення, зокрема пов'язані з корупцією.

Сімейний стан. Важливим регулятором поведінки людини слушно визнають сімейний стан [19, с. 374]. Він є особливо значимим, оскільки до декларування недостовірної інформації можуть бути причетні члени сім'ї, на яких у певних випадках оформляються незаконні активи, або вони їх отримують від суб'єкта декларування чи третіх осіб. Як свідчить практика під час побудови позиції захисту суб'єкт декларування, якого обвинувачують у декларуванні недостовірної інформації, може посилатися на те, що неправдиві відомості внесені членом сім'ї [20]. Серед правопорушників досліджуваної категорії є як одружені, так і неодружені.

Серед осіб, які подавали завідомо недостовірні відомості (йдеться про ст. 366-1 КК України, яка визнана неконституційною), за даними А. М. Черенкова одружені склали 71,4 %. Цікавим є той факт, що розлучення в окремих випадках є фіктивним і здійснюється лише з метою приховати дійсний майновий стан сім'ї. Насправді розлучені продовжують спільне проживання, ведуть спільний побут, мають взаємні права та обов'язки [21, с. 44].

Місце роботи й посада. Серед 2 засуджених 2022 року за вчинення злочину, передбаченого ст. 366-2 КК України, один службовець (50 %) та один приватний підприємець (50 %).

За ст. 366-3 КК України обвинувальні вироки винесено щодо 6 (7,9 %) робітників, 13 (17,1 %) державних службовців, 21 (27,6 %) іншого службовця (окрім суддів і прокурорів), 2 (2,6 %) лікарів/фармацевтів, 5 (6,6 %) вчителів/викладачів, 1 (1,3 %) приватного підприємця, 6 (7,9 %) осіб з іншими заняттями та 1 (1,3 %) пенсіонера. Винною визнано також 21 (27,6 %) особу, яка на момент злочину була працездатною, однак не працювала і не навчалася. Водночас за вказаний період за ст. 366-3 КК України не засуджено жодного судді чи прокурора.

Щодо соціального статусу, то більшість засуджених мають щонайменше середній соціальний статус, а в окремих випадках на лаву підсудних, як свідчить практика, потрапляють особи з високим соціальним статусом (наприклад, народні депутати, члени Кабінету Міністрів України).

За результатами вивчення 257 судових рішень (86 вироків та 171 ухвала про закриття кримінального провадження), прийнятих протягом 2017–2019 рр. А.М. Черенков встановив, що серед засуджених за декларування недостовірної інформації (ст. 361-1 КК України, яку визнано неконституційною) були такі категорії суб'єктів: 1) депутати: сільських рад (34,6 %), селищних рад (2,6 %), міських рад (1,3 %), районних рад (5,1 %); 2) сільські голови (1,3 %); 3) службові особи районних державних адміністрацій (5,1 %); 4) службові особи міських рад (2,6 %); 5) поліцейські (7,7 %); 6) працівники ДСНС (6,4 %); 7) працівники ДФС (2,6 %); 8) працівники кримінально-виконавчої служби (15,4 %); 9) службові

особи державних, комунальних та казенних підприємств (10,3 %); 10) інші службові особи юридичної особи публічного права (5 %) [21, с. 39-40].

Оцінюючи результати судової практики вчені роблять слушний висновок, що до відповідальності зазвичай притягують суб'єктів декларування найнижчого рівня. Натомість службовим особам, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище і які фігурують у низці скандалів у ЗМІ (це зокрема народні депутати, міністри, керівники правоохоронних органів, їх заступники, судді), вдається уникати кримінальної відповідальності або справедливої міри покарання. Це пов'язане передусім зі складністю розслідування злочинів, учинених цією категорією державних службовців, активною протидією розслідуванню, висновками НАЗК щодо відсутності ознак декларування недостовірної інформації тощо [22, с. 112; 23, с. 223].

Корупція настільки проникла в апарат держави, що до кримінальної відповідальності притягнути топ-корупціонера практично неможливо через те, що він на кошти, одержані корупційним шляхом може або просто відкупитися від корумпованих правоохоронців чи суддів, або ж в гіршому випадку – забезпечити себе кваліфікованою юридичною допомогою захисників, які використовуючи системні прогалини у законодавстві та відповідні законодавчі перешкоди ефективного досудового розслідування, доб'ються якщо не закриття кримінального провадження, то принаймні винесення виправдувального вироку [24, с. 46].

Закономірним є те, що спроба притягнути до кримінальної відповідальності особу, яка є елементом корупційної мережі, стикається з протидією цієї мережі із застосуванням різноманітних засобів, яка є настільки сильною, наскільки є розгалуженою, стійкою та ефективною сама ця мережа [25, с. 47]. З огляду на зазначене можливо не випадково визнано неконституційними норму про незаконне збагачення та декларування недостовірної інформації. Принаймні щодо неконституційності ст. 366-1 КК України існують обґрунтовані сумніви. Багато вчених гостро розкритикували це рішення Конституційного Суду України, наводячи слушні аргументи на користь щонайменше необґрунтованості такого кроку [26; 27; 28; 29; 30]. Окрім цього, у висновку Венеційської комісії зазначено, що приймаючи рішення, судді діяли у власних інтересах, адже за скасованими положеннями антикорупційного законодавства тривала процедура притягнення до адміністративної та кримінальної відповідальності трьох суддів Конституційного Суду України – Мойсика, Сліденка та Завгородньої. Про цей факт вони були обізнані, однак, не заявили про відвід, а скасували відповідні норми. У день постановлення рішення встановлено факт недекларування 3,6 млн грн суддею Головатим, який був обізнаний з цим фактом на час участі у засіданні. Ухваливши це рішення, Конституційний Суд України зупинив роботу НАЗК, скасувавши його повноваження, та дозволив уникнути відповідальності тисячам інших публічних службовців [31].

Відтак, найбільш уразливими перед законом є ті корупціонери, які вчинюють поодинокі корупційні злочини поза участю в корупційній мережі, чи ті, які є елементами корупційних мереж нижчого рівня, а також ті, яких через якусь причину виключено з корупційної мережі. Зазначеним можна пояснити одиничність обвинувальних вироків щодо службових осіб, які займають особливо відповідальне становище, оскільки останні глибоко вплетені в корупційні мережі високого рівня [25, с. 47].

Соціально-психологічні та морально-психологічні ознаки. Усі особи, які вчиняють окреслені суспільно небезпечні діяння, на час їх учинення є психічно здоровими та психічно стійкими, а тому вони не перебувають на психіатричному чи наркологічному обліках.

Водночас можна припустити, що у частини корупціонерів, які вчиняють злочини, передбачені ст. 366-2, 366-3 КК України, формується *залежність*. Як слушно зауважує А.А. Вознюк корупційна поведінка певних індивідів, що має систематичний характер, може перетворитися в психічну залежність від неправомірної вигоди, яку в психології називають хабароманією. Це прагнення службової особи постійно одержувати неправомірну вигоду, що приносить задоволення (у разі позитивного результату) або пригнічення чи психологічний дискомфорт (у разі негативного результату). Відтак, в особи виникає нагальна потреба в постійному одержанні неправомірної вигоди [32, с. 8].

Серед осіб, які подають недостовірні відомості до декларації або ж не подають її у встановлений законом строк є такі, що прагнуть досягнути ще вищого соціального статусу, ніж той, в якому вони перебувають, вищого рівня матеріального забезпечення за рахунок кримінально протиправної діяльності, пов'язаної із зловживанням владою бо службовим становищем або здобуттям незаконних актів в інший протиправний спосіб, що не дозволяє їм вказувати справжнє джерело їх походження у декларації. Однак варто звернути увагу на дуже важливий момент: не усі суб'єкти злочинів, передбачених статтями 366-2, 366-3 КК України, є корупціонерами у буквальному розумінні терміну.

На формування й прояв морально-психологічних та соціально-рольових рис особистості в службовців-корупціонерів істотно впливає таке:

1) початкова налаштованість їх на використання своєї роботи в особистих корисливих інтересах. При цьому може мати місце кримінальна мотивація такого типу: «інші брали і беруть хабарі, їх не викривали, то чому б і мені не спробувати»;

2) наявність в їхньому середовищі осіб із високим рівнем матеріального добробуту, досягнутого за рахунок службово-кримінальної діяльності;

3) деяке зниження вже досягнутого раніше рівня матеріальної забезпеченості особи й бажання підняти його за допомогою вчинення злочинів. Наприклад, коли молода людина створює сім'ю й починає жити на свою зарплату. Її звичка до іншого рівня життя в певних умовах може провокувати обрання злочинного варіанта розв'язання проблеми;

4) орієнтованість на високі стандарти життя за рахунок служби;

5) наявність дорогих звичок та інтересів (уживання елітних спиртних напоїв, захоплення азартними іграми тощо);

6) бажання відшкодувати понесені раніше витрати на здобуття освіти, влаштування на роботу, а також включитися в загальний процес корупції [33, с. 69].

Кримінально-правові ознаки. Суб'єкти злочинів, передбачених ст. 366-2 та 366-3 КК України, вчиняють зазначені делікти одноособово. Незважаючи на це до вказаних діянь можуть бути причетними й інші особи.

А. М. Черенков з цього приводу зауважує, що вчинення злочинів одноособово пояснюється насамперед неможливістю вчинення цього злочину у співучасті, хоча в певних випадках можна виокремити причетних осіб. Інколи до декларування недостовірної інформації можуть долучатися сторонні особи (наприклад, суб'єкт декларування може звернутися за допомогою у поданні декларації до колег по роботі, осіб, які надають юридичні консультації, членів сім'ї тощо) [23, с. 225]. Правоохоронці слушно звертають увагу на складність підтвердження факту, що декларація, а відтак і вказані у ній відомості, була подана безпосередньо та особисто декларантом, а не його помічником, секретарем тощо. У такому випадку декларант займає позицію, що він не вміє користуватися комп'ютером чи має інші складнощі щодо заповнення електронної декларації, а тому попросив іншу особу допомогти і надав їй всю вичерпну інформацію про об'єкти декларування, однак вказана особа допустилася помилки. Фактично така позиція, на думку А.М. Черенкова, унеможлиблює доведення факту, що в діях особи наявні ознаки складу декларування недостовірної інформації [21, с. 47-48]. Водночас як свідчить практика у випадку заповнення декларації не суб'єктом декларування суд виносить обвинувальний вирок [20].

Мотиви та мета кримінально протиправної діяльності є різними. Корисливий мотив здебільшого характерний тим особам, які подають до декларації завідомо недостовірну інформацію. Рідше такий мотив притаманний особам, які не подають декларацію, однак переважно у випадках, коли вони це роблять з метою приховання свого реального майнового становища та/або кримінальних правопорушень, у результаті вчинення яких набуто відповідні активи [21, с. 45].

Особи, які незаконно збагатилися у результаті вчинення певних злочинів чи проступків, не можуть прозоро користуватися своїм майном, надавати правдиву інформацію про свої доходи і витрати. Вони орієнтуються на задоволення особистих потреб за допомогою будь-яких засобів, зокрема шляхом вчинення корисливих злочинів з подальшим їх приховуванням, декларуючи недостовірну інформацію або не подаючи декларацію взагалі [21, с. 45].

У певних випадках неподання декларації здійснюється за відсутності чітко визначеного мотиву (особи байдуже відносяться до обов'язку подання декларації, умисно ігнорують його, не подають декларацію через надмірну зайнятість чи брак часу тощо) [21, с. 45].

Відтак загалом суб'єктів злочинів, передбачених ст. 366-2 та 366-3 КК України, варто класифікувати на **корупціонерів** та **інших кримінальних правопорушників**, які обіймають чи обіймали посади осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Правопорушники першого типу (умовно їх можна назвати корупціонерами) здебільшого намагаються приховати активи, здобуті незаконним шляхом, а тому їх дії зазвичай кваліфікують як декларування недостовірної інформації. Тобто вчинення цього злочину обумовлене діяльністю з приховування своєї попередньої кримінально протиправної діяльності.

Натомість правопорушників другого типу притягують до кримінальної відповідальності за неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Вони можуть не належати до категорії корупціонерів. Не випадково зло-

чини, передбачені ст. 366-2 та 366-3 КК України, не віднесено до корупційних кримінальних правопорушень, хоча такими їх називають вчені [32, с. 85]. У примітці до ст. 45 КК України ці делікти виокремлено в окрему групу – кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією.

Безумовно, декларування недостовірної інформації має певне відношення до корупції, оскільки в окремих випадках особи, які вчиняють корупційні кримінальні правопорушення, намагаються приховати незаконно здобуті кошти чи майно і вдаються, зокрема, до подання в декларації недостовірної інформації. Водночас, незаконно здобуте майно, яке приховує суб'єкт декларування, може бути отримано в результаті вчинення не лише корупційного, а й іншого адміністративного чи кримінального правопорушення [22, с. 110].

Висновки. За результатами вивчення статистичної звітності про склад засуджених за 2022 р. сформульовано кримінологічний портрет особи, яка вчинила злочини, передбачені статтями 366-2 та 366-3 КК України. Встановлено, що здебільшого це – чоловіки (56,4 %) у віці від 30 до 65 років (84,6 %), громадяни України (100 %), які мають вищу (35,9 %) або професійно-технічну (32 %) освіту, несудимі (98,7 %) як одружені, так і неодружені. Вони обіймають посади державних та інших службовців нижчого та середнього рівнів. Усі особи, які вчиняють окреслені суспільно небезпечні діяння, на час їх учинення є психічно здоровими та психічно стійкими, а тому вони не перебувають на психіатричному чи наркологічному обліках. Водночас можна припустити, що у частини корупціонерів, які вчиняють ці злочини формується залежність – хабароманія.

Значна частина ознак суб'єктів вказаних деліктів обумовлена їх посадою особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, до якої зазвичай висуваються нормативні вимоги щодо громадянства, освіти досвіду роботи.

Суб'єкти злочинів, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України, вчиняють зазначені делікти одноособово, однак незважаючи на це до вказаних діянь можуть бути причетними й інші особи (члени сім'ї та помічники). Мотиви та мета кримінально протиправної діяльності є різними і не завжди пов'язані з незаконним збагаченням.

Серед суб'єктів злочинів, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України, можна виділити як корупціонерів, які прагнуть приховати результати свого незаконного збагачення, так і інших кримінальних правопорушників, які обіймають чи обіймали посади осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Список використаних джерел:

1. Антикоруційна стратегія на 2021–2025 роки, затверджена Законом України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» від 20 червня 2022 року № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>.
2. Вознюк А., Титко А. Кримінально-правова модель протидії незаконному збагаченню в Україні. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2019. № 2. С. 46–62. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.34015/2523-4552.2019.2.05>.
3. Вознюк А.А. Корупційні кримінальні правопорушення: концептуальні проблеми в контексті реформування кримінального законодавства України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 2 (20). С. 21–32. doi: <https://doi.org/10.33270/04202002.21>.
4. Дудоров О. Кримінально-правові аспекти незаконного збагачення (погляд теоретика в очікуванні судової практики). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 129–142. URL: http://lsey.org.ua/1_2017/35.pdf.
5. Луценко Ю. В. Протидія злочинності в сучасних умовах. *Соціально-правові студії*. 2020. Випуск 1(7). С. 79–84. [http://www.sls.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/arhiv/sps_01\(7\)_2020/12.pdf](http://www.sls.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/arhiv/sps_01(7)_2020/12.pdf).
6. Мовчан Р.О., Янівський В.М. Криміналізація діянь, передбачених статтями 366-2 та 366-3 Кримінального кодексу України: аналіз на предмет відповідності принципу суспільної безпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 74–78. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-7/14>.
7. Вознюк А.А., Жук І.В. Порухення законів і звичаїв війни: безпосередні об'єкти, предмети та потерпілі від злочину. Загальні положення «*jus in bello*». *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2022. Вип. 4 (100). С. 57–74. <https://doi.org/10.33766/2524-0323.100.57-74>.

8. Кваліфікація та розслідування порушення законів і звичаїв війни: наук.-практ. посіб. / А.А. Вознюк, І.В. Жук, О.В. Таран, С.С. Чернявський та ін.; за заг. ред. М.С. Цуцкїрдзе, В.В. Чернєя, А.А. Вознюка. К.: Норма права, 2023. 322 с.
9. Денисов С.Ф. Особа злочинця у кримінологічній теорії України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2020. № 1 (22). С. 152–159.
10. Вознюк А.А. Концептуальні засади запобігання суспільно небезпечним діям. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (99). С. 156–165.
11. Вознюк А.А., Щирська В.С. Запобігання організації або утриманню місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів: монографія. Київ: Освіта України, 2017. 184 с.
12. Джу́жа О.М., Васи́левич В.В., Ги́да О.Ф. та ін. Профілактика злочинів: підручник. Київ: Атіка. 2011. 720 с.
13. Судова статистика. № 7. Звіт про склад засуджених. 2022 р. *Судова влада України*: [сайт]. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022.
14. Agerberg M. Perspectives on Gender and Corruption. The Quality of Governance Working Paper Series, University of Gothenburg, 2014. No. 14.
15. Swamy A., Knack S., Lee Y., Azfar O. Gender and corruption. *Journal of development economics*. 2001. No. 64(1). P. 25–55. [https://doi.org/10.1016/S0304-3878\(00\)00123-1](https://doi.org/10.1016/S0304-3878(00)00123-1).
16. Волу́йко О.М. Гендерні відмінності у ставленні до корупції в Україні та інших країнах. *Юридична психологія*. 2021. № 1 (28). С. 21–25. doi: <https://doi.org/10.33270/03212801.21>.
17. Кримінологія : підручник / за заг. ред. О.М. Джужі. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 416 с.
18. Андрушко А.В. Кримінологічна характеристика осіб, які вчинили незаконне позбавлення волі або викрадення людини. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. Вип. 40. С. 121–128. (Серія «Юриспруденція»).
19. Андрушко А.В. Теоретико-прикладні засади запобігання та протидії злочинам проти волі, честі та гідності особи: монографія. Київ: Ваїте. 2020. 560 с.
20. Вирок Вищого антикорупційного суду України від 10 березня 2023 р. Справа № 995/185/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109915446>.
21. Черенков А.М. Розслідування декларування недостовірної інформації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2020. 270 с.
22. Вознюк А.А. Декларування недостовірної інформації: актуальні проблеми досудового розслідування. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*: мат. міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 05 листоп. 2019 р.) / за заг. ред. О.Г. Рувіна, Н.В. Нестор; уклад. О.І. Жеребко, А.О. Полтавський, О.В. Юдіна. Київ: КНДІСЕ Мінюста України, 2019. С. 109–113.
23. Черенков А.М. Криміналістична характеристика суб'єкта декларування недостовірної інформації. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 7. С. 222–226. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313.2019.7.40>.
24. Вознюк А.А. Реальні причини топ-корупції в Україні та нереальні способи протидії їй. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12 груд. 2019 р.): у 2 ч. / [редкол.: В.В. Черней, С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. Ч. 1. С. 44–47.
25. Михайленко Д.Г. Протидія корупційним злочинам засобами кримінального права: концептуальні основи: монографія. Одеса: Гельветика, 2017. 582 с.
26. Вознюк А.А. Неконституційність декларування недостовірної інформації: аргументи та контраргументи. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* [Текст]: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9–10 груд. 2020 р.): у 2 ч. / [редкол.: В.В. Черней, С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. Ч. 1. С. 61–65.
27. Вознюк А.А. Визнання статті 366-1 Кримінального кодексу України неконституційною: концептуальні вади прийнятого рішення. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 4 (117). С. 20–31. doi: <https://doi.org/10.33270/01201174.20>.
28. Задоя К.П. Проблеми обґрунтованості рішення конституційного суду України щодо визнання неконституційною статті 366-1 Кримінального кодексу України. *Juris Europensis Scientia*. 2022. № 1. С. 99–104.

29. Резнік О.М., Бондаренко О.С. Визнання норми про декларування недостовірної інформації неконституційною як прояв дискредитації антикорупційної реформи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 330–333. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-7/83>.
30. Vozniuk A., Kamensky D., Dudorov O., Movchan R., & Andrushko A. Unconstitutionality of criminal liability for filing inaccurate information in Ukraine: critical legal analyses. *Cuestiones Políticas*. 2021. Vol. 39 (69). P. 133–145. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.3969.07>.
31. Щодо листа президентів GRECO та Венеційської комісії до Голови Верховної Ради стосовно конституційної кризи в Україні. 1 листоп. 2020 р. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/shhodo-lysta-prezydentiv-greco-ta-venetsijskoyi-komisiyi-do-golovy-verhovnoyi-rady-stosovno-konstytutsijnoyi-kryzy-v-ukrayini/>.
32. Вознюк А.А. Психологічні теорії пояснення корупції. *Юридична психологія*. 2019. № 25 (2). С. 7–15. DOI: <https://doi.org/10.33270/03192502.7>.
33. Мезенцева І.Є. Кримінологічна характеристика особи корупційного злочинця. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 3. С. 65–71.
34. Чернявський С.С., Вознюк А.А. Зарубіжний досвід правової протидії незаконному збагаченню. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 17 (1). С. 79–89. URL: <https://lawjournal.naiu.kiev.ua/index.php/lawjournal/article/view/1063>. doi: <https://doi.org/10.33270/04191701.79>.
35. Вознюк А.А. Декларування недостовірної інформації та умисне неподання декларації: нові моделі заборонних кримінально-правових норм. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2020. Вип. 4 (92). С. 104–120. doi: 10.33766/2524-0323.92.